

FÖDs organisation och kommunikativa kompetens

Tomas Gustafsson & Michael Werner

1. Inledning

Syftet med föreliggande studie är att *förstå* varför Försäkringsöverdomstolens aktörer inom den organisatoriska ramen medverkar till eller motverkar att organisationen utvecklas. Med utveckling menar vi här att aktörerna i organisationen handlar på ett kommunikativt sätt så att organisationen utvecklas till det bättre. Detta har naturligtvis stor betydelse för den enligt lagen om arbetsskadeförsäkring försäkrade, när hans fall skall avgöras. Bristfälligt kommunikativt handlande kan leda till en i vår mening onödigt låg förståelse för den försäkrades sak och långt viktigare, inverka skadligt på den sociala integrationen i samhället. Det torde vara så att arbetsbelastningen vid Försäkringsöverdomstolen är konstant hög. Under 1990 inkom 2940 mål till domstolen och 1991 blev ett rekordår i domstolens historia med 3411 inkomna mål. Därutöver ligger ett stort antal mål i lager, den 31 december 1991 inte färre än 4629; antalet året före var 3836. Dessa skall bearbetas av en personal, bestående av åtta domare och 14 föredragande samt kanslipersonal. Samtidigt som en försäkrad inte skall behöva vänta orimligt länge på dom, så måste varje mål beredas så grundligt att den försäkrade inte

lider rättsförlust. Dessa förutsättningar ställer höga krav på domstolen vad avser effektivitet i handläggningen och samarbete mellan domstolens personal. Inom en så pass stor personalstyrka torde det vara ofrånkomligt att meningsmotsättningar åtminstone någon gång uppstår, dels vad avser gällande rätt, dels vad avser handläggningsrutiner.

Med dessa utgångspunkter har vi valt följande problemformulering: *Hur fungerar Försäkringsöverdomstolen med avseende på kommunikation, utveckling eller stagnation?*

Uppsatsarbetets tidsram och den relativt komplicerade teoriansknytningen har medfört att endast områden som vi bedömt som centrala har undersökts. Många andra frågor som vi bedömt som intressanta har vi fått avstå från att behandla i detta arbete. Tyvärr har vi endast kunnat intervjua ett begränsat antal befattningshavare vid domstolen. Vi har upplevt uppsatsarbetet som lärorikt och stimulerande. Djupintervjuerna upplevde vi som särskilt positiva och vi vill rikta ett stort tack till de som med kort varsel ställde upp och välvilligt delgav oss av sina rika erfarenheter och kunskaper. Vi vill även rikta ett tack till våra handledare, Antoinette Hetzler och Kjell E. Eriksson, utan vars synpunkter och hjälp detta arbete inte kommit till stånd.

2. Teorianknytning

Enligt Habermas teori om handlingar kan dessa delas in i sociala handlingar och icke sociala handlingar. Icke sociala handlingar kan i sin tur delas in i tekniska och instrumentella handlingar. De sociala handlingarna kan delas in i strategiska och kommunikativa samt symboliska handlingar.

Icke sociala handlingar

Tekniska handlingar
Instrumentella handlingar

Sociala handlingar

Strategiska handlingar
Symboliska handlingar
Kommunikativa handlingar

De tekniska och instrumentella handlingarna kan härledas ur vad Habermas kallar systemvärlden. Syftet med dessa handlingar är att försöka

behärska den tekniskt-ekonomiska strukturen i samhället och därmed bevara systemet med avseende på teknologi och ekonomi i ett slags behärskande av naturen. Metoderna för detta är medierna makt och pengar, som härleds från politiken respektive marknaden.

De sociala handlingarna kan härledas ur vad Habermas kallar livsvärlden (människors vardagsvärld, där de har sina vänner, sitt arbete etc). En social handling är strategisk därför att ingen säger eller företar sig något utan att ha någon mening med detta. Vidare är en social handling symbolisk därför att verkligheten är symboliskt strukturerad. Slutligen är den sociala handlingen kommunikativ när och om den koordinerar aktörernas strategiska handlande via förståelseorienterade talhandlingar.

Kommunikativa handlingar företas i livsvärlden. Syftet med dessa handlingar är att nå kunskap och ömsesidigt samförstånd. Detta syfte är inte något som föreligger hos individen på grund av intellekt, planering eller dylikt. Ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv är människan mer eller mindre tvungen att ifrågasätta sådant som hon inte förstår för att bli av med den känsla av obehag som uppstår när man förstått något på ett "felaktigt" sätt, och långt viktigare än så: att uppnå en känsla av välbefinnande när man förstått saken "rätt".¹

Mycket kort kan man säga att en kommunikativ handling är att prata. När man pratar använder man ett språk. Detta språk väcker giltighetsanspråk som den som hävdar något kan bli tvungen att inlösa, om den eller de han pratar med inte tror på hans utsaga. Giltighetsanspråken, som är universella, kan sammanfattas i ett paradigm:

1. Om man uttrycker något, med hjälp av språket, så måste man uttrycka sig *förståeligt*, t ex måste två personer som endast talar och förstår det svenska språket tala svenska på ett sätt som båda förstår.
2. Om man uttrycker något som handlar om en yttre verklighet, dvs hur något förhåller sig i objektiv mening, så har språket funktionen att framställa ett sakförhållande. Giltighetskravet blir då att personen som uttrycker sig har för avsikt uttala ett *sant förslagsinnehåll* så att lyssnaren kan dela talarens vetande.
3. Om man uttrycker något som handlar om en norm eller ett påbud om förhållandet mellan människor, så har språket funktionen att upprätthålla relationerna mellan människor. Giltighetskravet blir då att det är *riktigt*, i förhållande till vad som i verkligheten gäller, att förhållandet mellan människor är sådant som personen säger.
4. Om man uttrycker något som ger uttryck för sin egen inre natur, så har språket funktionen att uttrycka subjektiva upplevelser. Giltighets-

kravet blir då att det som uttrycks skall vara *sannfärdigt* så att lyssnaren kan tro och lita på talarens yttrande.

Enligt Habermas så leder kommunikativt handlande till utveckling på så sätt att när två argumenterar så strävar man efter samförstånd, vilket i så fall kan komma att verka handlingsorienterade på deltagarna i diskussionen. Detta förutsätter dock att deltagarna förpliktigar sig själva till att verkligen uppriktigt mena vad de säger och vara beredda att ompröva giltigheten i en dialog, dvs en aktör får inte, om handlingen skall vara kommunikativ, framlägga strategiska argument i sken av att de är kommunikativa. Att ompröva giltigheten och framlägga nya argument för att nå ett ömsesidigt samförstånd, kan sägas vara kärnan i Habermas teori om kommunikativ handling. Om sedan samförstånd uppnås eller ej är irrelevant, huvudsaken är att det föreligger en *strävan* efter samförstånd; i detta ligger språkets djupaste mening som är förnuftets bärrare.

Habermas menar att det moderna samhället, vilket består av en livsvärld och en systemvärld, förtingligats. Med detta avser han att systemvärlden koloniserat livsvärlden. Medierna makt och pengar, som aldrig kan verka socialt integrerande på samma sätt som språket gör i livsvärlden, tränger in i den samma, tränger undan språket och ersätter detta som integrerande faktor i livsvärlden. Individens, som "tvunget" måste ifrågasätta och lära, (jfr ovan) blir därför "omyndig" i det avseendet att han inte genom kommunikation kan påverka de situationer han ställs inför i sin livsvärld (vardagsvärld). Ett exempel på detta är en löntagare som när han arbetar befinner sig i sin livsvärld, men som i detta avseende är styrt av arbetsmarknad, centrala löneförhandlingar, kollektivavtal, konjunkturen, yrkesinspektionens föreskrifter etc (dvs systemvärlden). Man kan tänka sig följande situation: Löntagaren arbetar vid en maskin som han anser har skadlig inverkan på hans hälsa och att hans lön för att arbeta med detta skadliga arbete är för låg, vilket upplevs orättvist med tanke på de stora vinster arbetsgivaren nyligen gjort. Detta påpekar han för sin arbetsgivare. Arbetsgivaren kan då tänkas hålla med om att maskinen har en skadlig inverkan, men hävdar: Yrkesinspektionen har godkänt denna arbetsmiljö som tjänlig. Den solidariska lönepolitiken avtalad på central förbunds nivå av arbetsmarknadens parter medger inte inkomstskillnader inom denna bransch. Arbetsmarknaden tillhandahåller arbetskraft om du slutar, men tänk på att du blir avstängd från arbetslöshetsersättning i sex veckor, om du slutar. För övrigt är du försäkrad i det fall du blir skadad. Löntagaren kontrar: Nu vill jag vara pappaledig. Jag avser att påbörja studier som ger rätt till le-

dighet enligt studieledighetslagen. Jag tänker sjukskriva mig i omgångar om mindre än sju dagar tills läkarintyg krävs för ersättning. Habermas menar med beaktande av ett exempel av denna typ: Det finns ingen konflikt mellan de olika handlingstyperna inriktade på ömsesidig förståelse respektive faktiska resultat. Konflikten finns istället mellan skilda principer för den samhälleliga integrationen, mellan å ena sidan den mekanism för språklig kommunikation som är inriktad på giltighetsanspråk och å andra sidan icke språkliga medier varigenom resultatinriktade handlingssystem urskiljs.

Man kan förstå att vissa medier från systemvärlden i exemplet ovan i stor utsträckning skapats för att upprätthålla ett välfärdssamhälle, men med Habermas synsätt kan desamma hota välfärdssamhället i den meningen att ingen reproduktion av livsvärlden sker så länge mediet språk, medelst kommunikativt handlande, inte tillåts ha en socialt integrerande verkan i livsvärlden.

Det framgår av exemplet ovan att argumenten hämtade från livsvärlden, dvs huruvida maskinen var skadlig eller inte och det rättvisa att under föreliggande omständigheter arbeta med maskinen, trängs undan av det instrumentella förnuftet härlett från systemvärlden. Någon intersubjektivt ömsesidigt samförstånd kunde inte nås medelst kommunikativt handlande.

Om man i livsvärlden, medelst kommunikativt handlande, diskuterar sådana normer härledda från systemvärlden, som har till syfte att behärska naturen, tekniken, ekonomin, eller sammanfattande: att bevara systemet utifrån dess givna gränser, och detta leder till att en rationell moralisk-praktisk diskussion uppstår, oavsett vad man kommer fram till i sak, så kan man säga att livsvärlden, om samförståndet härlett ur denna diskussion påverkar beslutsfattandet i systemvärlden, koloniserar systemvärlden. Habermas menar att om detta skall vara möjligt så måste man hitta de platser där kommunikativt handlande förekommer och institutionalisera dessa, i syfte att dessa institutioner skall påverka systemvärldens subsystem och därmed styra beslutsfattandet i dessa, t ex vid myndighets- eller domsutövning.

Ett exempel på hur moraliskt-praktiska diskussioner kan styra domsutövning är "abortfallet" i irländska HD. Fallet gällde en 14-årig flicka som efter en våldtäkt som ledde till graviditet förvägrades abort i lägre rättsinstanser. Detta ledde till en global proteststorm. Irländska HD gav flickan rätt att genomföra abort utomlands.

Detta exempel visar på hur rätt kan bli detsamma som moral, vilket enligt Habermas kommer att bli fallet i det moderna samhället. Detta på grund av en legitimationskris för rätten i form av ett autonomt sys-

tem. I exemplet blir rätten en institution som sammanbinder livs- och systemvärlden genom att den samtidigt som den fördelar makt och pengar i systemvärlden för in den moral i livsvärlden, som i sig verkar socialt integrerande, handlingsdirigerande och reproducerande av livsvärlden.

Sett ur ett snävare perspektiv, med ett rättssystem som fortfarande är *autonomt*, vid studiet av en domstol, företar aktörerna i domstolen kommunikativt handlande. Detta handlande kan, om moraliskt-praktiska diskussioner medelst kommunikativt handlande leder till ömsesidigt samförstånd, härlett från domstolsaktörernas livsvärld, tillföra en moralisk aspekt till livsvärlden sedd ur det större perspektivet. Detta på grund av att fakta inte helt okomplicerat kan subsumeras under en rättsregel, särskilt inte när målet nått högsta instans. När de traditionella, starka rättskällorna är uttömda, utan att någon dom har kunnat fattas med ledning av dessa, måste mera nyanserade överväganden komma till stånd. Med dessa överväganden, om t ex "lagens anda", den kunskap närliggande rättsområden kan tillföra saken etc, är det ofrånkomligen så med avseende på vilken av dessa vaga rättskällor, eller vilken rangordning av dem, som varje enskild domare väljer i sin argumentering, att valet till viss del kan härledas till domaren personliga värderingar. Även argumentet att de traditionella rättskällorna är uttömda torde till viss del kunna härledas till personliga värderingar.

Om och när en argumentering till viss del kan härledas till domarens personliga värderingar, är inte denne och inte heller domstolen längre endast ett "instrument" för mediet politikernas makt, som i sitt dömande skall tolka gällande rätt strikt efter lagen. I så fall grundar domarna sina argument på samma intersubjektiva förståelse av den symboliskt strukturerade verkligheten som människor i övrigt och därmed tillförs moral till livsvärlden.

Teorin kan vid studiet av en organisation användas till att tolka och förstå organisationens utveckling som en rationell process i den meningen att en organisation, för att utvecklas, sett från perspektivet det här är frågan om, bör optimera aktörernas möjlighet att utföra kommunikativa handlingar. Studien bör undersöka möjligheterna till och förekomsten av kommunikativt handlande inom organisationen.

Det bör nämnas att teorikonstruktionen ovan är ett experiment med Habermas' teori i det avseendet att vi jämför rätt med moral under ovan givna betingelser i ett autonomt system där det är meningen att rätten skall vara skild från direkt politisk inblandning och moral hos domstolens ledamöter (Habermas menar att det autonoma systemet kommer att upplösas och först då blir rätt detsamma som moral). Men eftersom en övergång från ett autonomt system till ett mera responsivt,

reflexivt rättssystem inte "sker över en natt" kan det vara av intresse att använda denna teorikonstruktion.

3. Metod

Vår metod består främst av djupintervjuer, men även studier av författningstext och doktrin, samt slutligen i någon mån statistikbearbetningar.

Djupintervjuerna är i huvudsak gjorda i Försäkringsöverdomstolens lokaler i Gamla Stan i Stockholm. Dock är en intervju gjord per telefon, vilket hade sin orsak i att denna person inte hade möjlighet att bli intervjuad när vi var i Stockholm. De intervjuade är alla antingen domare eller föredragande vid FÖD. Intervjupersonerna är slumpmässigt utvalda såtillvida att de domare som med det korta varsel som förelåg hade tid att medverka valdes. Intervjuerna genomfördes under perioden 6-9 december 1991.

Intervjuerna genomfördes i respektive befattningshavares tjänsterum. Detta torde innebära att de intervjuade var mera frispråkiga än annars, då de befann sig i sin naturliga professionella miljö. Intervjuerna beräknades kunna genomföras under 30 minuter per person. Tanken var att vi skulle spela in intervjuerna på bandspelare, men vi kom senare fram till att det kunde vara vettigt att pröva genomföra några intervjuer utan att spela in dem. Detta har sin grund i att vi tror inte att man talar lika fritt och otvunget, om det man säger spelas in på band.

Djupintervjuerna var i detta sammanhang den enda möjligheten att klarlägga hur aktörerna i realiteten handlar i förhållande till de formella reglerna. De formella reglerna kan tänkas antingen hämma eller möjliggöra kommunikation inom FÖD, och oavsett vilket som är fallet så kan en jämförelse mellan de formella reglerna och aktörernas faktiska handlande visa vilket som är fallet. Intervjuerna kan vidare tänkas belysa huruvida aktörernas handlande är kommunikativt oavsett de formella reglerna.

Intervjuerna (frågorna redovisas i sin helhet i appendix) inleddes med frågor av typen namn, bakgrund etc. Frågan om yrkesmässig bakgrund ska visa vilken kompetens de intervjuade innehar, vilket har betydelse för tolkningen av giltighetsvillkoret om riktighet.

Frågan därefter rör skrivande av skiljaktig mening. Att skriva skiljaktig mening är ett sätt att avbryta det kommunikativa handlandet. Det borde med tanke på den höga och breda kompetensen, som domare i den högsta instansen besitter, vara ovanligt med dissenser. I grundmaterialet skrevs skiljaktig mening i 63 eller 2,6 % av fallen. Man kan fråga sig om den höga arbetsbelastningen medger att man alltid, när man är tveksam, skriver skiljaktig mening. Om man inte gör det så torde detta vara allvarligare än att avbryta det kommunikativa handlandet genom att skriva skiljaktig mening, därför att då står man inte fast vid de argument man framlagt i förhandlingen om giltighetsvillkoren.

Vidare frågade vi om den slumpmässiga sammansättningen av domare. Om sammansättningen inte är slumpmässig så kommer argument och idéer inte att spridas på samma sätt som om den vore det.

Frågorna om de medicinskt sakkunniga är av intresse därför att aktörerna i organisationen är beroende av de sakkunnigas uttalanden för att avkunna domar i arbetsskadeärenden. Problem kan uppstå i det kommunikativa handlandet mellan sakkunniga och jurister därför att man har skilda terminologier. Kommunikationen med de sakkunniga är kommunikation med en grupp som står utanför organisationen. Även detta kan skapa problem med avseende på det kommunikativa handlandet.

Frågan om hur domstolens organisation fungerar vid onormalt hög arbetsbelastning syftar till att utröna om man tvingas in i ett produktionsmönster som inte medger att man kan uttömma samtliga sina argument på grund av tidsbrist. Om så är fallet verkar det otvetydigt hämmande på det kommunikativa handlandet.

Frågan om hur man löser problem när de traditionella rättskällorna är otillräckliga ser vi som en av de viktigare frågorna, eftersom man annars måste lösa det aktuella problemet medelst kommunikativt handlande, någon annan utväg finns inte. Detta är kanske den situation där det ställs högst krav på det kommunikativa handlandet.

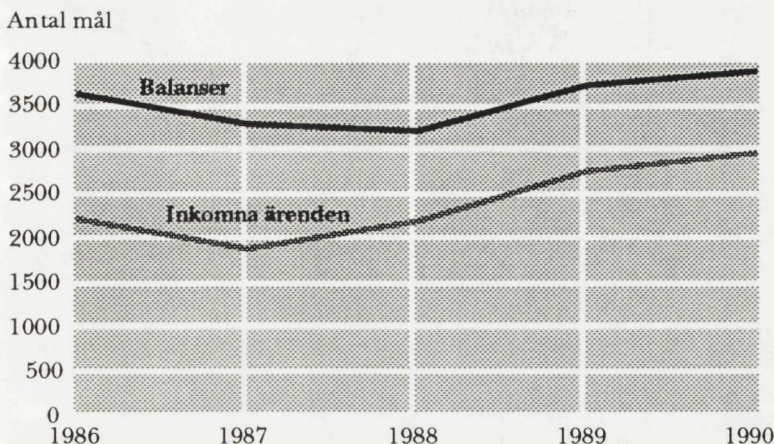
Om domstolens ledamöter begränsas i sina uttrycksformer av t ex mallar för ett visst skrivsätt är detta naturligtvis något som kan hämma det kommunikativa handlandet. Detta är skälet till att vi velat klargöra digniteten av domarkonferensens uttalanden och de interna föreskrifterna.

Slutligen ville vi veta om det finns en risk att domstolen blir mera restriktiv med att bevilja prövningstillstånd när arbetsbelastningen är hög.

4. Måltillströmning

Vi ska i detta kapitel helt kort redovisa statistik som beskriver tillströmningen av mål till FÖD samt hur dessa fördelar sig på olika ärendetyper.

Diagram 1 *Inkomna mål och balanser i Försäkringsöverdomstolen, 1986-1991*

I diagram 1 redovisas måltillströmningen till domstolen under åren 1986-1990. Inte oväntat leder ökad tillströmning till ökade balanser. Under den redovisade sexårsperioden har antalet ärenden ökat kraftigt, dock utan att domstolen fått några personal- eller andra resursförstärkningar.

Diagram 2 visar antalet avverkade mål samt utfallet av tillståndsprövningen. Den kraftiga ökningen av avverkade mål från 1989 till 1990 beror, som framgår av diagrammet, framför allt på att ett stort antal ärenden inte erhöll prövningstillstånd. Detta ledde också, som framgår av diagram 1, till att den kraftiga ökningen av inkomna ärenden 1990 inte ledde till en motsvarande ökning av balansen.

I diagram 3 redovisas fördelningen av mål på olika ärendetyper. Vi noterar att arbetsskador, som är av speciellt intresse i detta sammanhang, svarade för en tredjedel av samtliga inkomna mål 1986; 1990 hade arbetsskadornas andel ökat till 43%.

Diagram 2 Avverkade mål samt utfall av tillståndsprövning i Försäkringsöverdomstolen, 1986-1990

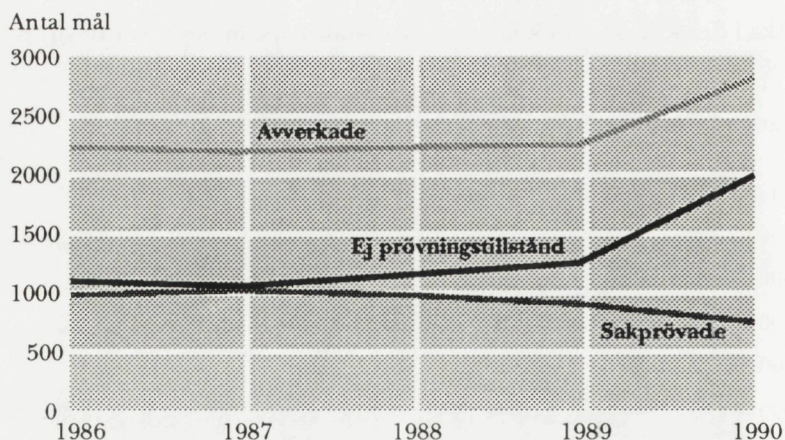
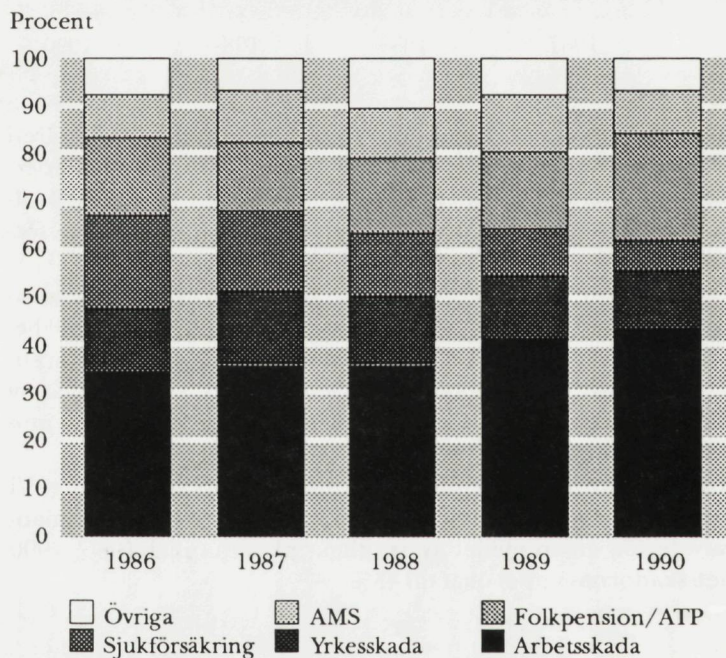

Diagram 3 Avverkade mål i Försäkringsöverdomstolen 1986-1990, efter ärendetyp

5. Handläggning av ett ärende

Försäkringsdomstolen är högsta instans i mål som hänskjuts dit från kammarrätt (tidigare försäkringsrätt) eller arbetsmarknadsstyrelsen.² Riksförsäkringsverket företräder statens intressen och utgör därmed den enskildes motpart inför FÖD. Detta gäller inte mål om arbetsmarknadsstöd eller mål om arbetslöshetsförsäkring där den enskilde inte har någon motpart i FÖD.

FÖD:s verksamhet regleras, förutom av tillämpliga författningar, av en intern arbetsordning samt domarkonferensens uttalanden. Domarkonferensen är ett informellt organ inom domstolen som består av domstolens president och samtliga domare. Dess uttalanden avser främst målens handläggning och domsskrivningen.

Personalen vid domstolen kan delas in i tre kategorier, nämligen ledamöter, föredragande och övrig personal. Ledamöter delas in i lagfarna och icke lagfarna ledamöter. De lagfarna ledamöterna utses av regeringen och består av en president och minst åtta försäkringsdomare. De icke lagfarna förordnas av regeringen tre år i sänder.³ Lekmannaledamöterna är tio till antalet med lika många ersättare. Till domstolen hör också ett antal fasta sakkunniga, vilka är förordnade av regeringen.⁴ Domstolen äger också anlita annan sakkunnig än de av regeringen förordnade.⁵ 19 sakkunniga var förordnade för perioden 1990-01-01 – 1991-12-31. I och med den ändrade instansordningen som innebär att kammarrätt har ersatt försäkringsrätt som mellaninstans så delar FÖD sakkunniga med kammarrätter och länsrätter. Detta gör att antalet förordnade sakkunniga nu uppgår till 66.

Tjänst som föredragande tillsätts av domstolen. Till föredragande kan förordnas den som har tjänstgjort i försäkringsrätt under minst ett år eller antagits som fiskal i kammarrätt eller i hovrätt.⁶ Vidare finns tre målkanslier som bereder och expedierar mål. På ett kansli tjänstgör en kanslist och två assistenter. För övrig administrativ handläggning finns slutligen ett kansli som förestås av en avdelningsdirektör, där finns även personal som handlägger ekonomi- och personalärenden, registrator, biblioteksassistent och expeditionsvakt.

Förutom att domstolen skall döma efter de materiella rättsreglerna skall man följa officialprövningsprincipen. Domstolen har ett utredningsansvar, vilket bl a innebär att den enskilde inte skall behöva lida rättsförlust på grund av en ofullständig utredning.

När ett antal mål inkommit till domstolen skall dessa fördelas på rotlar. Rotlarna innehas av föredragande. Målen skall fördelas *lika* på rot-

larna, dock skall chefsföredragandes rotel tilldelas högst hälften så många mål som övriga rotlar. Grunderna för målens fördelning på rotlarna skall framgå av den interna arbetsordningen.⁷ Målen skall fördelas på rotlarna efter *turordning*. Vid fördelningen skall såvitt möjligt tillses att arbetsbördan blir lika stor för föredragandena och att mål som har samband med varandra tilldelas samma rotel.⁹ Målen tas upp till handläggning i den ordning de kommit in. Vissa mål bör dock, efter fördelningen på rotlar, handläggas skyndsamt.⁹ Sådana mål är:

- mål vari inhibition eller interimistiskt förordnande yrkas,
- mål om sjukförsäkringsförmån, pension eller annan förmån av omedelbar betydelse för försäkrads försörjning,
- mål av särskild betydelse för prejudikatbildningen,
- mål om förhandsbesked enligt tandvårdstaxan avseende tandbehandling,
- mål om utbyte av pension eller livränta mot belopp för en gång,
- mål vari resning eller återställande av försutten tid beviljats,
- mål vari fråga är om försäkringsdomstols behörighet eller eljest om måls upptagande till prövning,
- mål vari talan återkallats,
- annat mål där det av besvärshandlingen framgår att fråga är om brådskande åtgärd eller nära förestående händelse.

Föredragandens handläggning består i att, i god tid före varje session, tillstålla domstolens ledamöter en förteckning över de mål han/hon avser att föredra för dem. Dessa mål skall sammanställas var för sig i sk föredragningspromemorior, vilka lämnas till ledamöterna samtidigt med förteckningen. En föredragningspromemoria skall innehålla en ordnad och koncentrerad redogörelse för vad handlingarna i målet innehåller av betydelse för den prövning som är aktuell i målet. Promemorian skall även innehålla en nödvändig rättsutredning.¹⁰ Föredraganden skall rådgöra med roteldomaren om beredningen av de mål han handlägger så snart anledning därtill förekommer.¹¹ När föredraganden har berett målen tillräckligt bra enligt ovan skall han föredra dessa muntligt vid en session.¹² Sessionen leds av en ordförande och domstolen är, beroende av vilket slags mål som avses i det aktuella fallet, domför med antingen tre eller fem ledamöter eller med domstolen i dess helhet.¹³ Tre ledamöter, varav alla är lagfarna, dömer om:

1. målet avser prövningstillstånd eller besvär över beslut som inte innebär avgörande av själva saken, eller

2. vid förordnande i avvaktan på målets avgörande samt vid annan åtgärd som endast avser måls beredande, eller
3. vid beslut genom vilket domstolen skiljer sig från målet utan att det har prövats i sak.

Fem ledamöter, varav tre är lagfarna, dömer om målet prövas i sak.

Om i ett mål uppkommer fråga av betydelse för rättstillämpningen eller för enhetlig lagtolkning får målet avgöras av domstolen i sin helhet.

Reglerna ovan har medfört att domstolen delats in i grupper om tre eller fem för varje session, vilket fastställs i förväg för en tid av tre till fyra månader. Detta ska ske halvårsvis.¹⁴ Föredraganden skall vid den muntliga föredragningen för första gången lämna ett muntligt förslag till dom eller beslut.¹⁵ Vid varje session skall minst tre föredragande fullgöra sin föredragningskyldighet. Efter föredragningen av ett mål skall ledamöterna yttra sig i viss turordning, de lagfarna ledamöterna först och sedan de icke lagfarna. Bland de lagfarna voterar de som är yngst i tjänsten först.

Efter sessionen skall föredraganden, med beaktande av vad som sagts, lämna skriftligt förslag till dom och överlämna detta jämte handlingarna i målet till kontrollanten senast sju arbetsdagar efter föredragningsdagen.¹⁶ Kontrollanten skall svara för att yrkanden och andra ställningstaganden samt övriga sakuppgifter blir riktigt redovisade. Kontrollanten skall sedan inom två veckor från den dag han erhållit målet överlämna detta med ett förslag till dom till den andre försäkringsdomaren.¹⁷ Denna skall i sin tur lämna målet med förslag till dom till ordföranden inom en vecka efter det han fick kontrollantens förslag.¹⁸ Ordföranden skall sedan han skrivit förslag till dom skicka in domen till kansliet där domen skall upprättas i huvudskrift.¹⁹ Denna huvudskrift skall sedan kontrolläsas av föredraganden inom tre arbetsdagar efter det att kansliet fick akten från ordföranden. Målet skall sedan cirkulera mellan de lagfarna domarna varvid varje ledamot har två arbetsdagar på sig för underskrift av domen.²⁰ Den undertecknade domen skall sedan överlämnas till kansliet där den skall dateras och i förekommande fall sändas ut till i målet deltagande lekmannaledamöter. Dessa får högst tio dagar på sig att yttra sig.²¹ Om ingen ändring sker med avseende på lekmannaledamöternas eventuella yttranden så skall domen meddelas så snart det kan ske, dock senast åtta veckor från det målet föredragits för slutligt avgörande.²²

Besvärsgången i ett arbetsskademål:

6. Kommunikativt handlande inom FÖD

6.1 *Kompetens*

Personalen vid domstolen kan indelas i tre kategorier, nämligen ledamöter, föredragande och övrig personal. När det gäller domarna, vilka skall vara lagfarna, så har de i viss mån skiftande bakgrund.

Försäkringsdomare Kenneth Bratthall: Född 1936, Jur Kand 1963, notarietjänstgöring i Stenungsund, fiskalsaspirant vid HovR för västra Sverige, olika tjänster vid TR:er i västra Sverige, föredragande vid FÖD, HovR-fiskal, lagstiftningsarbete vid socialdepartementet, utskottsarbete vid riksdagen, internationellt förhandlingsarbete rörande socialförsäkringskonventioner, domare vid FÖD fr o m 1977.

Försäkringsdomare Anita Werner: Född 1938, Jur kand 1962, notarietjänstgöring vid Stockholms TR, fiskal vid HovR, tingssekreterare, assessor vid HovR, utredningssekreterare vid JustD, kommittéuppdrag av regeringen, departementsråd vid JustD, domare vid FÖD fr o m 1987.

Försäkringsdomare Marja Regner: Född 1941, Jur kand, notarietjänstgöring i Ängelholm, tjänst vid Lst i Halmstad, aspirant vid HovR, assessor, föredragande vid JO, byråchef vid JO, domare vid FÖD fr o m 1986.

Försäkringsdomare Kjerstin Nordborg: Född 1944, Jur kand, notarietjänstgöring, assessor vid HovR, sekreterare vid marknadsdomstolen, sekreterare vid pensionskommittén och sjukpenningkommittén, tjänst vid socialförsäkringsutskottet, tjänst vid riksdagens lagutskott, domare vid FÖD fr o m 1985.

Tjänst som föredragande tillsätts av domstolen. Till föredragande kan förordnas den som har tjänstgjort i försäkringsrätt under minst ett år eller antagits som fiskal i kammarrätt eller i hovrätt. De intervjuade föredragandena hade följande bakgrund:

Föredragande Maria Bäcksin Hammarberg: Född 1952, Jur kand, notarie vid Västerås TR, två och ett halvt år vid försäkringsrätt, barnledig i två omgångar, föredragande vid FÖD fr o m 1988.

Chefsföredragande Joakim von Warnstedt: Född 1947, Jur kand, notarie vid LR. Anställd på försäkringsrådet, anställd på försäkringsrätten i norra Sverige och försäkringsrätten i södra Sverige. Jobbat på försäkringsdomstolen i närmare 7 år, först 2 år som föredragande, därefter vikarie-
rande chefsföredragande, chefsföredragande sedan hösten 1989.

Föredragande Anne Schele Fors: Född 1940, Jur kand, notarie vid LR, assessor vid FR, föredragande vid FÖD fr o m 1988.

Slutsats

De intervjuade domarna är alla högt kvalificerade jurister. Skiftande bakgrunder i karriären gör att det inom domstolen finns ett brett spektrum av erfarenheter och juridisk kompetens. De domare vi intervjuat torde i detta hänseende vara representativa för hela domarkåren vid domstolen. Detta innebär enligt vår mening att det inte är något problem i kompetenshänseende för domarna att uppfylla giltighetsvillkoret om riktighet. Dvs att om en domare påstår att vissa fakta kan subsumeras under en viss rättsregel så är det nog oftast så. Det är emellertid inte alltid så enkelt att man utan nyanserade diskussioner kan subsumera fakta under rättsregler, eller det kanske överhuvudtaget inte finns någon direkt tillämplig rättsregel att subsumera under.

De föredragande är jurister som av förståeliga skäl ännu inte förvärvat samma juridiska kompetens som domarna. Dock har de flera års erfarenhet av kvalificerat juridiskt arbete. En föredragande förordnas för tre år, dock finns möjlighet till förnyat förordnande efter dessa tre år. Dessa omständigheter, den lägre juridiska kompetensen samt den i de flesta fall kortare anställningstiden, gör att det inte är lika självklart att riktighetsvillkoret är uppfyllt vad avser föredragandena som för domarna.

6.2 De sakkunniga

Till domstolen hör ett antal fasta sakkunniga, vilka förordnas av regeringen. Domstolen äger även förordna egna sakkunniga för särskilda utredningar. Uppfattning om, och kommunikation med, de sakkunniga uppfattades på följande sätt av de intervjuade domarna och föredragande:

Försäkringsdomare Kjerstin Nordborg: Vet ej hur sakkunniga förordnas, de sakkunniga är bra, men vissa problem har funnits med en del som har varit väldigt långsamma och där mål har blivit liggande och blivit alldeles för gamla. Det finns inga problem med att förstå de medicinskt sakkunniga, det var svårare när man var ny, nu tycker jag man har fått en viss fingertoppskänsla. Man kan alltid be dom precisera sig om man inte förstår.

Försäkringsdomare Anita Werner: Det är regeringen som utser de sakkunniga, men domstolen kan också utse egna sakkunniga. Det kan vara svårt att få de sakkunniga att uttala sig inom rimlig tid. Man kan diskutera inom domstolen vilka sakkunniga man ska ha.

Försäkringsdomare Marja Regner: Det är regeringen som förordnar sakkunniga och man använder dessa, men kan även anlita andra, men dessa är inte skyldiga att ställa upp. Det kan dröja med sakkunnigutlåtanden, målen kan bli gamla. Språkbruket var krångligt när man var ny, men läkarna skriver väl, dom vet vem dom skriver till. Ibland får man läsa ett utlåtande flera gånger för att förstå. Det är föredragande som begär sakkunnigutlåtande. Läkarna kommer aldrig hit, vi har ju nästan aldrig muntliga huvudförhandlingar. Det går inte att döma om man inte förstår utlåtandet.

Försäkringsdomare Kenneth Bratthall: Regeringen förordnar de medicinskt sakkunniga efter att ha inhämtat förslag från läkarsällskapet, som ju är en vetenskaplig institution, det är ju ingen fackorganisation. Jag tror att det är domstolen som efter samråd med sällskapet lämnar uppdrag till departementet, sen kollar väl departementet om personen vill ställa upp, och då har vi en lista där i stort sett alla medicinska specialiteter är representerade. Men ibland när det är ett särskilt knivigt ärende, som inte täcks av den allmänna specialistkompetensen eller specialisten i fråga uttryckligen säger att detta inte är hans bord så kan man föreslå annan sakkunnig. Jag läser Läkartidningen, där får man veta vem som forskar om vad. Ta t ex fibromyalgi, det är ett omtvistat område. Inom detta område forskar Ann Bengtsson. När jag hade problem med en artros så gick jag upp på Karolinska och tittade i deras bibliotek och där hittade jag en sakkunnig som kom med en mycket bra lösning på artrosproblemet. Sen har man vissa områden där man vet att läkarna är oeniga, då får man försöka resonera och diskutera, man kanske får höra ytterligare en sakkunnig och sedan väga emellan. Hjärtinfarkter är ett omtvistat område, där finns det olika skolor. På detta område har vi en egen sakkunnig som är nyanserad. Jag har störst respekt för sakkunniga som inte alltid bara säger antingen ja eller nej, utan ibland säger nej

och ibland ja om samma typ av skador, dvs nyanserade bedömningar. Om den sakkunnige är oklar, vilket nya sådana kan vara ibland, så ringer föredragande honom och frågar. Vi ger oss inte, vi måste veta sanningen. I riktigt känsliga fall, då det finns olika åsikter bland de sakkunniga, talas det klarspråk.

Chefsföredragande Joakim von Warnstedt: Regeringen förordnar sakkunniga, domstolen är inte bundna av dessa utan kan välja egna.

Föredragande Anne Schele Fors: Regeringen förordnar sakkunniga, men även andra kan komma ifråga om ombudet eller klaganden begär det. Regeringen måste ha kunskap att tillsätta bra sakkunniga. Man lär sig terminologin allteftersom. Man kan slå upp det inte förstår i uppslagsböcker. Sakkunnigutlåtanden är skrivna så att en jurist ska kunna förstå, dom är ju inte skrivna kolleger emellan. En sakkunnig ska göra den medicinska bedömningen och juristen ska göra den juridiska. De sakkunniga är insatta, dom vet vad som krävs, de är framstående läkare.

Föredragande Maria Bäcksin Hammarberg: Det var svårt att förstå de sakkunniga i början, men nu tycker jag att jag förstår hur en person mår när jag läser ett sakkunnigutlåtande. En del utlåtande går för långt, en hel resumé av livet presenteras. Man måste kunna dra en relevant slutsats av ett utlåtande.

Slutsats

Förutom de sakkunniga som är tillsatta av regeringen så kan domstolen ad hoc förordna egna sakkunniga. Detta görs i fall då ingen av de av regeringen förordnade innehar den specialistkompetens som krävs i det aktuella fallet. De intervjuade ansåg att de förstod sakkunnigutlåtandena och med stigande erfarenhet ökade graden av förståelse. Metoden för att skaffa sig förståelse var att konsultera relevant medicinsk litteratur. Det anmärktes av flertalet att sakkunnigutlåtandena kunde dra ut på tiden. De flesta hade ingen personlig kontakt med de sakkunniga. Detta ser vi som att förutsättningarna för att kommunikativt handlande om giltighetsvillkoren med de som uttalat ett påstående är begränsade. Därmed föreligger risk för missförstånd.

6.3 Föredragandens roll

Föredragandens handläggning består i att, i god tid före varje session, tillstå domstolens ledamöter en förteckning över de mål han/hon av-

ser att föredra för dem. Dessa mål skall sammanställas var för sig i s k föredragningspromemorior, vilka lämnas till ledamöterna samtidigt med förteckningen. En föredragningspromemoria skall innehålla en ordnad och koncentrerad redogörelse för vad handlingarna i målet innehåller av betydelse för den prövning som är aktuell i målet. Promemorian skall även innehålla en nödvändig rättsutredning. Eftersom rättskälorna är knappa och problemen ibland svåra, krävs rimligtvis kommunikation mellan juristerna vid domstolen. Hur detta fungerade enligt de intervjuade framgår av följande:

Chefsföredragande Joakim von Warnstedt: Föredraganden skall vara självständig. Roteldomarskapet ger ett extra stöd. Chefsföredragande utbildar övriga föredragande. Om man har ett problem som man inte kan lösa själv kan man fråga roteldomaren och få ett slags godkännande. Svåra frågor kan vara t ex en processuell fråga där ombudet har en oklar fullmakt och det är då inte uppenbart att talan ska avvisas, då får man fråga.

Föredragande Maria Bäcksin Hammarberg: Det finns ett rättsdatasystem där man kan hämta information, det är bra. Om man får ett svårt fall så kan man spara det till det s k fredagsmötet, det är ett möte mellan föredragandena, som leds av chefsföredraganden. Där diskuteras intressanta mål som föredragits vid domstolen och av detta kan man få hjälp.

Föredragande Anne Schele Fors: Det är klart att man diskuterar med sina kolleger. Processuella frågor kan vara svåra. Man kan vända sig till rotelchefen om man har ett problem som man inte kan lösa själv. Om det är uppenbart att det måste gå till sakkunnig så kan man fråga roteldomaren om man får skicka det till sakkunnig. Med avseende på juridiska problem så ska man inte störa roteldomarna i onödan, dom har ju rätt mycket att göra. Det är väl när man kommer in på ett riktigt knepigt problem som man frågar dom, kanske det är någon knepig fråga i handläggningen. Man ska ju vara självständig, man ska ta egna beslut, man ska inte springa och fråga om allting och domarna har en enormt hög arbetsbelastning alltså, så de ska inte behöva ha föredragande hos sig jämt.

Slutsats

De föredragande skall rådgöra med sin roteldomare. Stöd ges oftast vad avser processuella frågor samt i fråga om tillsättande av sakkunnig. Det framkom att domarna för det mesta är upptagna av gå igenom och döma av mål. Detta är kanske inte en ideal situation när man skall vara

stödperson för de föredragande. Det framkom att det finns risk för att de föredragande inte "vill stora domarna i onödan". Detta verkar i så fall hämmande på det kommunikativa handlandet. Föredragandena träffas varje fredag för att gå igenom intressanta mål som föredragits. Dit kan man ta med sig mål som man har problem med och diskutera dessa. Detta är enligt vår mening ett utmärkt forum för kommunikativt handlande.

6.4 *De knappa rättskällorna och att skriva skiljaktig mening*

Efter föredragningen av ett mål skall ledamöterna yttra sig i viss turordning, de lagfarna ledamöterna först och sedan de icke lagfarna. Bland de lagfarna voterar de som är yngst i tjänsten först. Hur tar domarna ställning till svåra mål när rättskällorna inte är tillräckligt omfattande? Kommunicerar de med varandra? Medger arbetsbelastningen att man kan skriva skiljaktig mening? Följande framgick vid intervjuerna:

Försäkringsdomare Kjerstin Nordborg: Självklart pratar vi med varandra om problem som dyker upp. Några fredagsmöten motsvarande de som föredragandena har finns inte på domarsidan, detta kunde vara mer utbyggt. Vad man pratar om är oftast när det dyker upp aktuella frågor, då pratar man om det i den sammansättning som man sitter i men kanske inte i någon bredare sammansättning, vilket i och för sig skulle vara önskvärt. Men jag vet att det kan vara delade meningar ett sånt system också för att en del anser att man hela tiden måste stå fri inför de problem man möter och så att säga inte binda sig i förväg för vissa riktlinjer eller lösningar. När det sedan gäller frågan om hur ofta jag träffar mina föredragande är det väldigt olika beroende på hur pass rutinerade de är, och hur pass ofta de känner behov av att komma och fråga. Man får ta sig tid att skriva skiljaktig mening om man vill det.

Försäkringsdomare Anita Werner: Man ska bestämma utgången av ett mål vid sittande bord, man läser akterna. Det finns tid att skriva skiljaktig mening. Man skriver inte skiljaktig mening i PT-mål.

Försäkringsdomare Marja Regner: Det är en fördel med en kollegial domstol, man kan fråga mycket. Och det finns det tid till. Man har tid att skriva skiljaktig mening. Det händer ju att man inte delar majoritetens uppfattning. Man kan ju inte gå med på en uppfattning som strider mot ens uppfattning. Är det någonting jag tycker är fel så skriver

jag väl en skiljaktig mening. Men ofta kan det ju vara så att vid en session att vi diskuterar ju vid överläggning. Vi både ger och tar, vi har ju olika infallsvinklar. Oftast är det väl så att vi hittar någon lösning som vi är överens om. Men det är ju inte alltid det går, men så är det ju i en kollegial domstol. Att det är just den här diskussionen, där alla bidrar till det hela. Det är inte alltid man tänkt på alla synpunkter själv, som någon annan då kommer med.

Försäkringsdomare Kenneth Bratthall: Jag ser det som värdefullt att man runt domarbordet har personer med olika uppfattningar och utgångspunkter, olika erfarenheter, för då får man diskussion och i bästa fall kommer man fram till en vettig förståelig kompromiss. Så går det till på de sessioner där det är trevligt. Men detta säger ju inte att det är lätt, för ibland har man så diametralt olika utgångspunkter. För mig är det omöjligt att döma mot mitt samvete, det är min skyldighet att inte döma mot mitt samvete och att skriva skiljaktig mening när jag så anser. I vissa frågor så känner man en osäkerhet och man övertygas av argumentationen, man måste vara öppen för diskussion. Helt plötsligt kommer några argument och man kanske har förbisett något, föredraganden eller en kollega kanske säger något som man glömt eller förbisett. Men efter diskussionen när man är framme vid ståndpunkten då kan jag inte dagtinga med mitt samvete.

Slutsats

Rättskällorna på socialförsäkringsområdet är kanske inte lika omfattande som på andra rättsområden. Dock måste dom avkunnas. Det är mer eller mindre avsiktligt lämnat till domstolen att på vissa områden själv utforma gällande rätt. De intervjuade domarna upplevde att det var vid tillfällena när rättskällorna inte gav någon vägledning som argumentationen var omfattande och livlig. Den omfattande och livliga argumentationen är enligt vår mening en bra förutsättning för kommunikativt handlande.

Även om det är så att riktighetsvillkoret är uppfyllt vad avser den juridiska kompetensen hos domarna så uppstår ibland avvikande meningar som tar sig uttryck i att man skriver skiljaktig mening. Möjligheten att skriva skiljaktig mening är en möjlighet att fly undan kommunikativt handlande, man behöver inte förhandla om giltighetsvillkoret om riktighet utan man kan skriva skiljaktig mening. Det är dock ovanligt att skriva skiljaktig mening. Detta skall inte förstås så att domaren själv eller någon annan behöver uppfatta det som att domaren som skriver sig skiljaktig flyr undan den juridiska diskussionen. Utan det skall förstås så

att om man inte framlägger ytterligare argument för sin ståndpunkt så har man avbrutit förhandlingen om giltighetsvillkoret. Även om det vore optimalt att förhandla tills man är överens om giltighetsvillkoret så kan man inte förhandla hur länge som helst. Dom måste avkunnas inom rimlig tid. Det råder inget tvivel om att de intervjuade domarna alltid skriver skiljaktig mening om majoriteten kommer till ett slut som strider mot domarens uppfattning. Med tanke på den stora målavverkningen så borde sannolikheten öka för överenskommelser om giltighetsvillkoren om antalet mål minskade. Man skulle få längre tid för att framlägga nya argument.

6.5 *Den slumpmässiga sammansättningen*

Som tidigare nämnts är domstolen indelad i domföra grupper om tre eller fem för varje session, vilket fastställs i förväg för en tid av tre till fyra månader. Detta ska ske halvårsvis. Vi upplevde vid intervjuerna att domarna var nöjda med denna indelning som gjorts av den administrativa chefen.

Alla de intervjuade domarna tyckte att den slumpmässiga sammansättningen av domare fungerade bra. Att domarna skiftar i olika domföra grupper gör, med tanke på det breda spektrumet av erfarenheter, att sannolikheten för att samtliga argument som samtliga domare kan tänkas framlägga i olika juridiska frågor sprids till alla domare på lite längre sikt. Detta torde på sikt öka sannolikheten att antalet dissenser minskar eftersom varje ny konstellation av domare som efter förhandling om giltighetsvillkoret kommer överens om detta, bär med sig nya erfarenheter till nästa konstellation av domare som de kommer att tillhöra.

6.6 *Den höga arbetsbelastningen*

Beroende på vissa omständigheter eller under vissa perioder skapas en onormalt hög arbetsbelastning för domstolen. Hur de intervjuade upplevde att organisationen klarade detta framgår av följande:

Försäkringsdomare Kenneth Bratthall: Jag upplever inga egentliga toppar av inkommande mål, men det blir problem när någon blir sjuk. Vi

har någon gång haft långvariga sjukfall, men det har vi löst genom att arbeta lite extra, tre domare har t ex delat på en sessionsdag som den sjuke skulle haft. Vår arbetsbörda är konstant, vi har en balans på ett par tusen mål. Balansen har ökat efter hand, men vi får inte in en sån där dusch av mål. Det är en ständig kö av mål. I höst har vi försökt att få ner balansen lite grann genom att ta lite extra mål. Man gör ett ryck vid slutet av året, man vill ju bli klar när man går vid jul. Man kan möjligtvis säga att arbetstakten ökar före jul. Ofta är det så att i början av säsongen så kommer det upp väldigt svåra mål på femmannasessionerna och dessa tar tid. Sen den sista månaden så brukar man ta många PT-mål. Organisatoriskt, jämfört med andra domstolar jag arbetat på, så tycker jag faktiskt att den här domstolen är fördömlig. Jag tycker arbetssättet här är jättebra, man hinner förbereda sig på en vecka då. Man hinner gå igenom det. Sen sker då själva diskussionen vid föredragningen.

Försäkringsdomare Kjerstin Nordborg: Jag skulle vilja säga att det är ständigt onormalt hög arbetsbelastning, därför att vi är så få. Det blir oacceptabla väntetider. Balansen har ökat de senaste åren. Antalet mål vid sessionerna har ökat, speciellt PT-målen.

Försäkringsdomare Anita Werner: Jag tycker inte att arbetsbelastningen är onormalt hög. Däremot kan det bli en ojämn arbetsbelastning om något hakar upp sig, t ex om någon föredragande är sjuk eller om det är trångt på skrivsidan.

Försäkringsdomare Marja Regner: Före jul och före midsommar vill man ha klart så mycket som möjligt. Detta förutsätter att alla är friska, vi är beroende av att dom finns på plats, om folk blir sjuka i december då går det inte något vidare, men det fungerar om alla är här. Det går ryckvis för domarna eftersom man är beroende av vad föredragandena presterar, dom sätter ju upp förslag till dom. Man känner ju sig själv jagad när det blir toppar, just före semestern på sommaren då är man ganska slut. Det kände jag särskilt första året jag var här, då tyckte jag det var jättejobbigt. Eftersom vi inte har muntliga förhandlingar så är vi inte så beroende av att man ska delge och kalla och så där.

Chefs föredragande Joakim Von Warnstedt: Organisationen har en eftersläpning, det blir mer att göra i slutet av varje halvårsskifte. Man vill ha avklarat så mycket som möjligt före ledigheter och då ställer organisationen om sig. Det är inte brandkårsutryckningar, sådana har vi väldigt få, t ex vid inhibition. När någon är sjuk så blir det arbetsanhopningar, det är svårt att få vikarier.

Föredragande Maria Bäcksin Hammarberg: Det är en konstant arbetsbelastning. Det är marginellt mera att göra i december och juli, då vill man få klart så att man inte får så mycket att göra i januari och augusti.

Föredragande Anne Schele Fors: Vi kunde vara fler. Det är domstolsverket och regeringen som bestämmer om detta. Man har statistik halvårsvis och vid årsskiftet på hur många fall som är avgjorda. Efter semestern kommer det in mindre antal fall, eftersom man då har haft semester i underinstanserna. När arbetslösheten ökar, ökar antalet inkomna mål.

Slutsats

De intervjuade ansåg att för att effektiviteten skall upprätthållas är det viktigt att alla är friska. Före jul och midsommar avverkas ett högre antal mål än annars. Detta berodde inte på att antalet inkomna mål ökade under dessa perioder, utan på att man ville avverka så många mål att balansen av mål inte ökade oroväckande. Man ansåg dock att arbetet utfördes lika noggrant som annars. Ingen av de intervjuade ansåg att domstolen, trots den höga arbetsbelastningen, var restriktivare än förut med att bevilja PT. Att det före semestrar och juluppehåll läggs ner mindre tid än annars per mål minskar enligt vår mening förutsättningarna för kommunikativt handlande.

6.7 Regler och rekommendationer

De interna föreskrifterna och domarkonferensens uttalande upplevdes inte som hindrande av de intervjuade, vissa upplevde dessa som ett stöd. Här föreligger sålunda inget hinder för kommunikativt handlande.

7. Sammanfattning

Vi har inte funnit att organisationens yttre ramar utgör något hinder för kommunikativt handlande. Det breda spektrum av kunskap inom relevant juridik hos domarna leder dels snabbt fram till definitionen

huruvida ett problem är svårt, och är dels en "bank" av kunskap i strävan efter samförstånd i de svåra fallen där det ofrånkomligen är så att vissa ställningstaganden kan härledas till subjektiva värderingar.

Vad avser de sakkunniga kan man inte komma ifrån att metoden för kunskap om sakkunnigutlåtanden, dvs sökande i medicinsk litteratur, är hämmande i kommunikativt hänseende, det är nämligen skillnad mellan att som sakkunnig i ett utlåtande påstå något, och att påstå något så att den som lyssnar förstår.

Känslan hos vissa av de sakkunniga att man inte skall störa sin rotel-domare i "onödan" kan väl förstås vid beaktande av statistik över inkomna mål samt balans över dessa. Inte desto mindre inverkar detta negativt på kommunikativt handlande i det avseendet att om inte ett möte sker där strävan efter samförstånd eftersträvas så fråntas språket sin effekt som förnuftets bärare. Annorlunda förhåller det sig med de s k fre-dagsmötena, vilka är en utmärkt grund för kommunikativt handlande. Mötesdeltagarna där får möjlighet att framlägga alla argument de anser vara relevanta i en, i förhållande till den dömande verksamheten, in-formell miljö.

De knappa rättskällorna på socialförsäkringsområdet har medfört att det inom domstolen uppstår tillfällen då den juridiska argumentationen, vilken upplevdes som "livlig", ytterst bygger på värderingar, vilka aldrig kan undgå att vara moraliska och som därmed tillför en moralisk aspekt till livsvärlden i och med att domen till viss del bygger på moral.

Vad avser den höga arbetsbelastningen, vilken ständigt tycks öka, är denna ett hot mot kommunikativt handlande. Risken är uppenbar att det inte finns tid att framlägga sina argument i de svåra fallen och att handläggningen generellt sett rutiniseras.

Noter

- 1 Piaget och Kohlberg – om ontogenesen.
- 2 Prop. 1990/91:80 och lagen om försäkringsdomstolar 1§
- 3 Lagen om försäkringsdomstolar 2§
- 4 Lagen om försäkringsöverdomstolar 14§
- 5 FPL 24§
- 6 Förordning 1978:632 23§
- 7 Instruktionen 5§ och interna arbetsordningen 6§

- 8 Interna arbetsordningen 5§
- 9 Instruktionen 11§ och Interna arbetsordningen 7§
- 10 Interna arbetsordningen 8§
- 11 Instruktionen 8§ 2 st
- 12 Instruktionen 6§ och 8§ samt interna arbetsordningen 10§. Vid PT-session föredrar varje föredragande minst 9 mål och vid annan session minst 7
- 13 Lag om försäkringsdomstolar 3§
- 14 Interna arbetsordningen 1§
- 15 Instruktionen 10§
- 16 Interna arbetsordningen 13§
- 17 Interna arbetsordningen 14§
- 18 Interna arbetsordningen 15§
- 19 Interna arbetsordningen 16§
- 20 Interna arbetsordningen 16§
- 21 Interna arbetsordningen 17§
- 22 Interna arbetsordningen 18§

Litteratur

- Jürgen Habermas: *Kommunikativt handlande – Texter om språk, rationalitet och samhälle*, Göteborg 1988
- David Held: *Introduction to critical theory*, London 1980
- Kjell E. Eriksson: *Jag slutar – Individuell konfliktlösning i arbetslivet*, Lund 1991
- Rune Lavin: *Gäst hos Försäkringsöverdomstolen – En professor möter verkligheten*, Göteborg 1991
- Thomas Mc Carthy: *The critical theory of Jürgen Habermas*, Cambridge 1984
- Lag (1978:28) om försäkringsdomstolar
- Förordning (1978:632) med instruktion för Försäkringsöverdomstolen
- Intern arbetsordning för försäkringsdomstolen

Appendix: Intervjufrågor

1. Namn ?
2. Ålder ?
3. Antal år som domare i FÖD ?

4. Medger arbetsbelastningen att man kan skriva skiljaktig mening i så stor utsträckning som man önskar (både vid prövningstillstånd och vid huvudförhandling)?
5. Fungerar den slumpmässiga sammansättningen av domare som det är stadgat enligt din mening?
6. Fungerar officialprövningsprincipen tillfredsställande eller kan det tänkas att försäkrade lider rättsförlust på grund av den höga arbetsbelastningen eller annat?
7. Hur går valet av medicinskt sakkunniga till? Är detta ett bra sätt?
8. Kan det för dig som lekman på det medicinska området, uppstå problem med att förstå vad de medicinskt sakkunniga menar? Detta med tanke på komplicerade medicinska problem och medicinsk terminologi.
9. Hur fungerar, enligt din mening, domstolens organisation vid onormalt hög arbetsbelastning?
10. Tycker du att de traditionella rättskällorna (lag, förarbeten, doktrin och domstolens egna avgöranden), jämfört med andra rättsområden, är tillräckligt omfattande och systematiserade för att på ett tillfredsställande sätt lösa domstolens uppgifter? Om inte så är fallet, finns det då en fullständig och reell möjlighet för alla initierade att medelst kommunikation med varandra medverka till en lösning på problemet?
11. Tycker du att de regler och rekommendationer, som ingår i de interna föreskrifterna, och domarkonferensens uttalanden på något sätt förhindrar möjligheten att uttrycka sig eller handla så exakt som man avser för att komma fram till en korrekt dom i en korrekt process? (Även med avseende på domsmotiveringar, rubriker på pleniavgöranden etc...)
12. Kan det med tanke på den stora arbetsbelastning som åvilar domstolen finnas en risk att domstolen blir mera restriktiv med att meddela prövningstillstånd om den märker att antalet inkomna överklaganden ökar kraftigt?